

**Фонд рідкісних видань
Наукової бібліотеки
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

Рукописна та друкована книга є найважливішою частиною культурної спадщини України. Питання її збереження сьогодні особливо актуальне, саме тому воно перебуває в центрі уваги міжнародного співтовариства, насамперед UNESCO – міжурядової Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, IFLA (Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій), ICA (Міжнародної ради архівів), ICOM (Міжнародної ради музеїв). У 2001 році наказом Міністерства культури і мистецтв була затверджена «Інструкція про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання»[1], яка визначила основні групи документів для включення до Державного реєстру та порядок їх відбору. Вона передбачає такі основні групи документів: рукописи та рукописні книги, інкунабули, палеотипи, видання глаголичного друку, видання кириличного друку, видання гражданського друку, українські видання до 1860 р. та видання, відібрані на основі експертної оцінки за періоди: українські (1861–1945 рр.); російські (1831–1925 рр.); іноземні (1801–1900 рр.). Кожна бібліотека має свою методику відбору та формування книжкових колекцій.

Найбільшого розмаху процес комплектування рідкісних фондів набув у 60–80-х роках ХХ ст. Формування нашого фонду теж припадає на цей період, хоча деякі видання надходили у 40-х– 50-х роках. У 1970 році на вченій раді тодішнього Івано-Франківського педагогічного інституту ректором Устенком О.А. прийнято рішення про створення Фонду рідкісної книги. Було проведено важливу роботу з опрацювання списків літератури ХІХ-ХХ ст., надісланих з інших бібліотек (як книгообмін) із різних міст колишнього Радянського Союзу (Москви, Ленінграда, Одеси, Харкова, Києва). Наші працівники мали можливість відвідати інші бібліотеки, ознайомитися з фондами рідкісної літератури та відібрати ті видання, які мали цінність для користувачів нашого регіону. Величезний внесок у цю роботу зробив професор В. Т. Полек, який тоді займав посаду завідувача відділу бібліографії бібліотеки Педагогічного інституту. Він тривалий час працював з обмінними фондами бібліотек міст Львова та Санкт-Петербурга, Одеси.

Крім книгообміну з іншими бібліотеками, було переглянуто фонд основного книгозберігання нашої бібліотеки з метою відбору видань ХІХ–ХХ ст. (цей процес продовжується і сьогодні). Раніше цей фонд мав назву «Література до 1917 року». Однак визначення рідкісності та цінності видань не може бути єдиним і однозначним довічно[4,5]. Це поняття історичне, тому зазнає постійних змін у процесі розширення та трансформації історичних знань та світогляду. Згодом було вирішено розширити хронологічні рамки і зібрати літературу видану до 1939 року, враховуючи

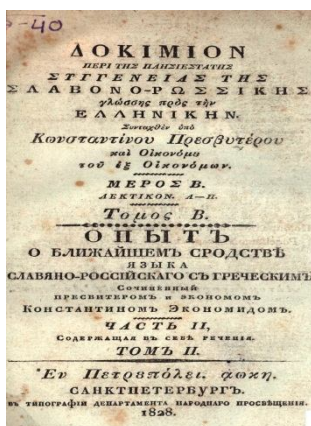
вищезгаданий Наказ Міністерства культури і мистецтв – до 1945 року. Обов'язковим при відборі книг було врахування додаткового критерію — національно-територіального. Отже, з огляду на історичні події, коли українські книги переслідувала влада тих держав, до складу яких входила Західна Україна, особливу увагу працівників бібліотеки було спрямовано на пошук та вивчення видань, які публікувались на цій території у XIX та на поч. XX ст.

Робота з фондом рідкісних видань у бібліотеці була розпочата в 1985 році, коли бібліотека отримала нове приміщення та з'явилась можливість виділити окрему кімнату для збереження унікальних видань. Однак, детальне вивчення змісту вказаного фонду розпочалося лишень у 2005 році, із застосуванням у роботу бібліотеки автоматизованої бібліотечної інформаційної системи (УФД/Бібліотека).

Сьогодні фонд «Рідкісних видань» налічує 4.757 примірників книг і періодичних видань з усіх галузей знань українською, російською та іноземними мовами. Значну частину колекції становлять видання другої половини XIX – першої половини XX ст. В результаті багатолітньої роботи були виділені колекції:

1. Книги видання до 1917 року – 1589 примірників;
2. Книги видання 1918-1939 років – 1594 примірника;
3. Книги видання 1940-1945 років – 575 примірників;
4. Прижиттєві видання українських письменників – 40 примірників;
5. Періодичні часописи – 22 назви 1368 примірників;
6. Видання іноземними мовами – 197 примірників.

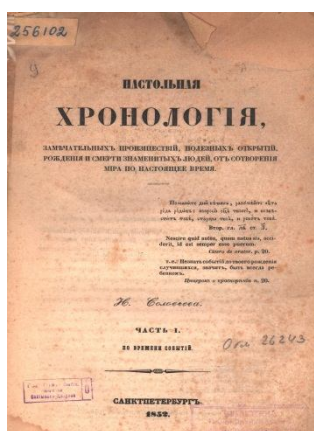
Кожні зібрання рідкісних книг унікальні. Історико-культурне і суспільне значення цих документів надзвичайно важливе, оскільки вони підвищують науковий потенціал всього книжкового фонду бібліотеки. Найстарішими виданнями нашого фонду є книги: *Повсдненьхъ дворцовыхъ времени государей царей и великихъ князей Михайла Федоровича и Олексея Михайловича записок: часть первая.* – М.: Печатана при Императорскомъ Московскомъ Университете, 1769; *Милтон Д. Возвращенный рай: [пер. съ французскаго учителемъ Иваномъ Гръшищевымъ]* – М.: Типографія Ф. Гиппюса, 1785; *Жуковскій В. Стихотворенія. Т. III: 1818-1821.* – Санктпетербургъ: б/в, 1819 та *Т. IV: 1821-1831.* – Санктпетербургъ: Придворная типографія В.Гаспера, 1849.

У 1828 році «по особливому Високому велінню» у типографії департаменту народного просвещенія виходить у світ праця "Опытъ о ближайшемъ средстве языка славяно-російскаго съ греческимъ", автором якої був видатний грецький священнослужитель і богослов XIX століття Костянтин Ікономос (Економидомъ). За свої наукові праці отримав орден св. Анни і довічну пенсію. З 1830 року був почесним членом Московського університету. В фондї зберігається оригінал із перекладом на російську мову:

Константинъ Экономидомъ. *Опытъ о ближайшемъ сродстве языка славяно-россійскаго съ греческимъ.* Том II. Часть II. – Санктпетербургъ : Типографія департамента народнаго просвещенія, 1828.

Одним із цінних джерел про стан Московської держави в середині XVII століття є праця Г.К.Котошихина «О Россіи, въ царствованіе Алексія Михайловича», де описано побут, звичаї, політичний устрій Росії. Твір Котошихина Г. російською мовою був виданий тричі – 1840, 1859 та 1884 рр. У бібліотеці зберігається видання: **Котошихинъ Г.** *О Россіи, въ царствованіе Алексія Михайловича.* – Санктпетербургъ : Типографія Эдуарда Праца, 1859.

Ще одне давнє видання, що заслуговує уваги – це книга **Ивана Соловьева.** *Настольная хронологія, замечательныхъ произшествій, полезныхъ открытій, рожденія и смерти знаменитыхъ людей, отъ сотворенія міра по настоящее время. Часть I : по времени событій.* – Санктпетербургъ : Типографія Императорской Академіи Наук, 1852. В хронологічному порядку представлені історичні події, починаючи від рождества Христова до 1849 рік.

Багатоаспектною та досить чисельною є колекція прижиттєвих видань письменників. Відомо, що перші публікації того чи іншого автора з'являються тоді, коли він ще не отримав загального визнання, тому й тираж не великий. Так, видання, що збереглись до нашого часу, є унікальними. Особливо це стосується прижиттєвих видань українських письменників: **Кобиланська О.** *Новелі* (К.,1925); **Коцюбинський М.** *У грішний світ* (Львів,1905); **Коцюбинський М.** *Дебют* (Санктпетербургъ,1911); **Кримський А.** *Лаговський Андрій* (Львів,1905); **Кримский А.** *В народ!* (Побрехенька без тенденції)(Львів,1892); **Куліш П. А.** *Крашанка русинам и полякам на Великдень 1882 року* (Львів,1882); **Франко І.** *Мойсей* (Львів, 1905) та інші.

Фонд рідкісних видань має також краєзнавчий напрям. І цей «місцевий характер» особливо цінний для людей, що цікавляться історією краю. У спеціальній колекції можна побачити видання, які присвячені історії та культурі Галичини, публікації літературознавців, мовознавців, наприклад: **Матеріали до культурної історії Галицької Руси XVIII і XIX віку** (Львів, 1902). **Матеріали до української етнології.** Т. XV (Львів, 1912), Т. XIX - XX. (Львів, 1919). **Галицький літературно-науковий вістник.** Т. IV. 3 книжка (Львів, 1898); **Галицький літературно-науковий вістник.** Т.II. 3 книжка (червень) (Львів, 1898); **Шараневичъ. И.** *Памятники галицко-русской старины въ изображеніяхъ Ч. I.* (Львовъ,1886.); **Гординський Я.** *До*

історії культурного й політичного життя в Галичині у 60-тих рр. XIX в. (Львів, 1917).

Ім'я Романа Гнатовича Заклинського, уродженця с. Маріямпіль Галицького району Івано-Франківської області багатьом відоме. Це український письменник, історик, етнограф, педагог, мемуарист, культурно-просвітницький діяч. Член-засновик Руського Товариства Педагогічного, секретар Головної управи «Рідної школи», бібліотекар «Просвіти» у Львові. У 1905 році домігся відкриття в м. Станіслав української гімназії. Як літературознавець був дослідником творчості Ю.Федьковича, автором споминів про нього. Оригінал тексту зберігається в нашій бібліотеці: *Спомини про Федьковича / зібрав Роман Заклинский*. – Львів: Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1901.

Становлять інтерес видання відомих галицьких мовознавців: *Головацького Якова Федоровича «Грамматика Руского Языка. Ч. 6» (Львовъ, 1849)* та *Верхратського Івана Григоровича* – автора наукових праць з української діалектології й лексикології.

Його праці: *«Знадоби до словаря южноруского. Т. I» (Львів, 1877)* та *«Про говір галицьких лемків» (Львів, 1902)* займають почесне місце в колекції видань до 1917 року. Іван Верхратський заклав основи української науково-природничої термінології працею *«Початки до уложення номенклатури й термінології природописної, народної» (1864–1879)*. Всі томи представлені у фонді.

Значний інтерес становлять твори галицьких та буковинських письменників: *Федькович О. Повести (Львів, 1890)*; *Семанюк І. Карби. Новелі із гуцульського життя (Чернівці, 1901)*; *Шашкевич В. Зільник. Поезії (Львів, 1896)*; *Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устияновича, Антона Могильницького (Львів, 1906)*; *Устиянович М. Просвітні листки (без м.в., 1918)* та ін..

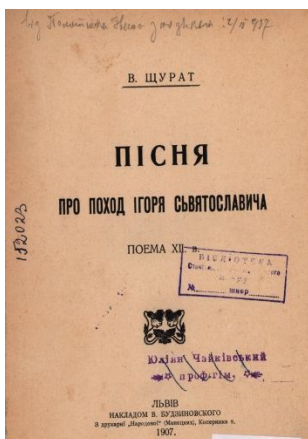
В бібліотеці зберігається унікальне, на наш погляд, видання творів письменника і перекладача, українського католицького священика, прадіда головнокомандувача УПА Романа Шухевича – *Осипа Шухевича «Переводи і наслідованя Осипа Шухевича з портретом і житєписом автора» (Львів, 1883)*. Збірка була видана посмертно його сином Володимиром Шухевичем.

Особливо хочеться відмітити прижиттєві публікації **Василя Стефаника**. У 1989 році на сторінках *Літературно-наукового вістник вперше опубліковано новели: Фотографії з життя; Засіданє; З міста йдучи; Вечірня година (Літературно-науковий вістник. Т. VI. Річник II (Львів, 1898)*. Наступного року у цьому ж віснику надруковано оповідання *Камінний хрест*

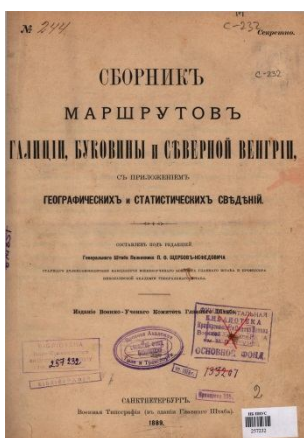
–присвячене темі еміграції (*Літературно-науковий вістник. Т. VI. Річник II (Львів, 1899)*).

У колекції «Прижиттєві видання українських письменників» варто звернути увагу на видання українського педагога, літературознавця, поета і перекладача Василя Григоровича Щурата.

Саме йому належить найкращий до 1914 віршовий переклад «Слова о полку Ігоревім» сучасною українською мовою: **Щурат В.** Пісня про поход Ігоря Сьвятославича: поема XII в. – Львів: Друкарня "Народова", 1907. Ще один цікавий факт про дане видання – на титульному аркуші виявлено відбиток «екслібрису» (власна печатка) власника «Юліян Чайківський. Проф[есор]гім [назії]». Можливо, ця книга належала Юліану Чайківському, котрий в свій час був членом Українського педагогічного товариства, викладав в українській гімназії в Станіславові.[2]

У фонді зберігається книга: **Масляк В. І.** *З чорного шляху: поезії. Т. 2 (Львів, 1897)*. Письменник був відомим як перекладач, критик, журналіст та і як «ширий і горячий націонал». За свої погляди був звинувачений у націоналізмі, за що більшовіцькими окупантами була знищена навіть його могила.

Цікаве зібрання книг з географічної тематики. Наприклад: **Сборникъ маршрутовъ Галиціи, Буковини и Северной Венгрии, съ приложеніемъ географическихъ и статистическихъ свѣденій / подъ ред. П.О.Щербова – Нефедовича.** – Санктпетербургъ: Военная типографія, 1889;

Бруть А. *Атласъ Древняго Свѣта, состоящій изъ 23 картъ съ объяснительными таблицами* – Санктпетербургъ: Морская типографія, 1831; **Сахаровъ Иванъ.** *Путешествія русскихъ людей въ чужія земли. Часть I. [изданіе Н.Власова]* – Санктпетербургъ: Типографія Гуттенберга, 1837.

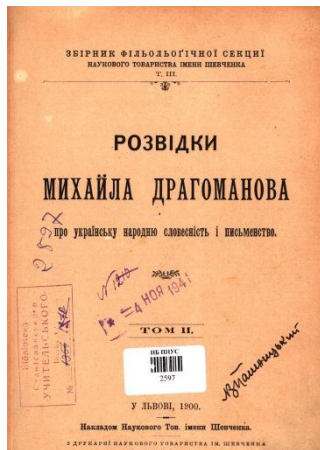
Сьогодні всім відоме ім'я одного із найвидатніших картографів XVII ст. – **Гійом Левассер де Боплан**. На основі власних вимірів, зроблених у 1639 р., у 1647 р. створив першу карту України, згодом розробив також генеральні карти Польщі з зображенням литовських і руських земель. Однак, Європейську славу Боплан досяг у 1651 р., видавши в Руані коментар до карт України "*Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн*".

"Опис..." містить цікаву інформацію про історію, географію, культуру й побут українського народу, опис різних його соціальних груп, а також найближчих сусідів; розповіді про боротьбу запорозьких козаків проти османів, татар, конфлікти і війни з правлячою елітою Речі Посполитої. Праця де Боплана тривалий час була єдиним у Європі науковим джерелом з україністики. В бібліотеці є видання 1832 року. «Опис», що вперше відкривав Україну читачам, був перекладений російською мовою Ф. Устряловим у 1832 році. Оригінал зберігається у бібліотеці.

Говорячи про історію географічних досліджень, необхідно зазначити наявне у бібліотеці двотомне видання історіографа, професора, англійського члена Університету Академії Наук Герхарда Фрідріха Міллера «История Сибири». Це була перша наукова праця з історії сибірського краю, результати якої ввійшли у п'ятитомне видання. У 1937–1941 роках виходить перевидання «История Сибири» у двох томах: *Миллер Г. Ф. История Сибири. Том 1 (М., 1937); Миллер Г. Ф. История Сибири. Т. II. (М., 1941)*

Унікальність книжкових зібрань бібліотеки визначається також збереженими в екземплярах авторськими і читацькими позначками із записами, автографами, ескібрисами тощо. Це ті неповторні ознаки, які роблять книгу рідкісною, особливою, відрізняє її від будь-яких інших екземплярів. Вони можуть нам розповісти про те, де побували ці видання, перш ніж потрапити на полиці нашої бібліотеки, з якими людьми і подіями були пов'язані.

Так, під час опрацювання фонду виявлено ряд книг із особистої колекції Пашницького Василя Михайловича — педагога, краєзнавця, книголюба, магістра філософії, доктора, засновника і першого директора Станіславської обласної державної бібліотеки (тепер Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка): *Розвідки Михайла Драгоманова: про українську народну словесність і письменство. Т.2. – Львів, 1900;*

Глібов Л. Твори – Львів: "Просвіта", 1911; Льюис Д. Г. Жизнь І. Вольфранга Гете. Ч.1 – С.-петербургъ: Изданіе "Русской Книжной Торговли", 1867; Шекспір У. Міра за міру – Львів: Накладом українсько-руської видав. спілки, 1902; Шекспір У. Цезарь Юлій; передмова і пояснення Др. Ів. Франка; пер. П.А.Куліш. – Львів: З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1900.

Заслуговує уваги колекція періодичних видань. На жаль, у бібліотеці не має повного комплекту всіх номерів часописів, але й ті примірники, що

зберігаються у фонді є унікальними, як наприклад: історико-етнографічний та літературний часопис «**Кієвська Старина**» (1882-1906); журнал «**Україна**» (почав виходити з 1907 року, як продовження «Кієвської старини»); «**Університетскія известія**» (1861 - 1917) – щомісячний журнал Київського Імператорського університету святого Володимира, один з найкращих універсальних науково-освітніх журналів Києва другої половини ХІХ – початку ХХ ст.; «**Руська школа**» - український науково-педагогічний журнал, орган товариства "Руська школа", виходив у Чернівцях з 1888 по 1891. В журналі надруковані статті з педагогіки та методики навчання різних предметів, з історії української школи тощо; літературно-художній та критичний журнал всеукраїнської пролетарської спілки письменників – «**Гарт**» (1923-1925) ; часопис «**Червоний шлях**» (1923-1936), що став визначним явищем в історії української культури, та інші. Історико-культурний інтерес становлять видання Наукового товариства імені Шевченка – «**Записки Наукового товариства ім. Шевченка**». У фондах бібліотеки зберігається 168 томів.

У 2013 році працівники бібліотеки розпочали вивчення змісту колекції книг, виданих іноземними мовами: англійською, німецькою, польською, французькою. Ця робота продовжується і досі. На сьогодні виявлено 197 примірників, серед яких широко представлена художня література, а саме твори **Маєра К.Ф., Шиллера Й.Ф., Ленау Н., Шекспіра В.** та ін. Цінними є зібрання творів **Йоганна Вольфганга фон Гете** (*Werke Festausgabe . – Leipzig : Bibliographifses Inftitut, 1826-1926*). «Повне зібрання творів» Генріха Гайне у двох томах видання Ляйпцігського видання Ернаста Ельстера та Ляйпцігського бібліографічного інституту (**Heine. Werke famtliche. Band 1; herausgegeben von Ernst Elster. – Leipzig : Bibliographifchen Inftitut, 1893.**)

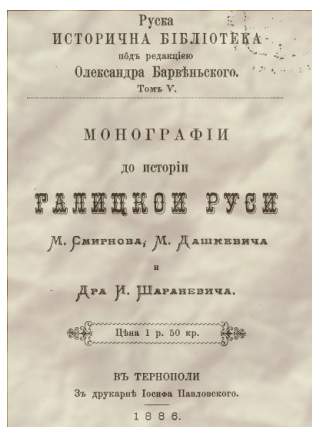
Стосовно місця видання книг, то багато з них надруковано у Типографії Імператорской Академії Наукъ. Регулярна видавнича діяльність Академії наук почалася у 1728 році. Серед видань друкарні були твори М. Ю. Лермонтова, Р. Ф. Міллера, С.П. Крашенінникова, Л. Ейлера, а також безліч видань з історії і географії Росії, атласів, словників, перевідних видань. Наприклад: **Матеріали для сравнительнаго и объяснительнаго словаря и грамматики. Т. I – III – издание II-го отделения Императорской Академіи Наукъ. – С.-Петербургъ : Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1854; Письма Н.М.Карамзина къ И.И.Дмитріеву (ко дню столетней годовщины рожденія Н.М.Карамзина. – Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1866. – Къ письмамъ приложены снимки почерка и портрет Карамзина; Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный вторым отделениемъ Имперторской Академіи наукъ. Т. IV. – второе издание. – Санктпетербургъ: Типографія Императорской Академіи Наукъ, 1868.**

У місті Львові на вул. І.Федорова, 9 знаходиться пам'ятка архітектури і мистецтва – **Друкарня Ставропігійського інституту**. Будівля побудована в 1580-х роках але вже кілька разів перебудована й реставрована, остаточного вигляду набула в 1788 році. У цій будівлі першодрукарем Іваном Федоровим

були віддруковані перші у Львові книги.[3] Львівське Успенське братерство організувало тут свою школу і друкарню. Ведучи діяльність від 1591 року невпинно аж до початку другої світової війни, Ставропігійська друкарня отримала перше місце не лише в Україні, але й на всіх слов'янських землях. Друкарня Ставропігійського братерства була однією з найбільших друкарень на території України свого часу. У фондах нашої бібліотеки також зберігаються книги, видані в цій установі: **Приручний словарь славенопольскій** . – Лвигородъ : Типографія Інституту Ставропігійського, 1830; **П...скій Петр. Вопросъ о фонетице**; под ред. Б.А.Дедицкого. – Львів: Типографія Ставропігійского Інститута, 1892; **Возняк М.** Кирило - Методіївське Братство – Львів : Друкарня Ставропігійського Інституту, 1921.

У Тернополі перша друкарня почала діяти 1815 року, її власником був Н.Пітлес. У 1857 році було відкрито другу друкарню – Ю.Павловського. Саме тут розпочинається друк багатотомного видання «Руської історичної бібліотеки». Мета цих видань, за словами редактора Барвинського О., «подати руську бувальщину, зображену в монографіях найзнатніших істориків, заснованих на найновіших дослідженнях». В нашій бібліотеці зберігаються томи, які вміщують наукові розвідки **Миколи Костомарова**: *Руска исторична бібліотека. Т.ХІІІ: Историчні монографіи Миколи Костомарова. Ч.VI: Гетьманованє Ивана Выговского и Юрія Хмельницького – Тернопіль: Друкарня Іосифа Павловского, 1891; Руска исторична бібліотека. Т.ХІV: Историчні монографіи Миколи Костомарова. ч.VII: Руїна. 1.Гетьманованє Бруховецького – Тернопіль: Друкарня Іосифа Павловского, 1892; Руска исторична бібліотека. Т.ХV: Историчні монографіи Миколи Костомарова. ч. VIII: Руїна. 2. Гетьманованне Многогрішного – Тернопіль: Друкарня Іосифа Павловского, 1893.*

Для багатьох буде цікавим п'ятий том цієї серії, який присвячений історії Галичини: **Смирнов М., Дашкевич М., Шараневич И.** *Монографіи до исторіи Галицькой Руси* (Тернопіль, 1886).

Основну кількість розкішних видань того часу випускають видавництва: М.О. Вольфа, А.С. Суворіна, А.Ф. Маркса. В нашій бібліотеці зберігаються книги, які опубліковані в названих видавництвах: **Шерр І.** *Всеобщая исторія литературы. Т.ІІ.* – Санктпетербургъ: Типо-литографія А.М.Вольфа, 1880; **Андреевскій В.** *Египетъ – 2-е издание.* – Санктпетербургъ: Изданіе Т-ва М.О.Вольфъ, 1886. – (съ 5 картами, 8 фототипіями, 2 гравюрами на дереве и 8 политипажами); **Плутархъ.**

Сравнительные жизнеописания. Т. I. вып. 1: Тезей и Ромуль – Санктпетербургъ: издание А. С. Суворина, 1891; Гоголь Н. В. Сочинения Т. II. – С.- Петербургъ: А. Ф. Маркса, 1894. – съ двумя портретами Гоголя, гравированными на стали Ф. А. Брокгаузомъ въ Лейпцигъ, двумя автографами и тремя собственноручными рисунками.

У період із 1847 - 1917 років у Санкт-Петербурзі діяло видавництво «**Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон**». Великою популярністю користувалися серійні видання «**Библиотека великихъ писателей**» – ілюстроване зібрання творів письменників. В нашій бібліотеці зберігаються сім томів, присвячених творчості **Ф. Шиллера** (Т. IV – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефронъ, 1902; Т. III. – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефронъ, 1901; **В. Шекспіра** (Т. 1 – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1902; Т. II – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1902; Т. 3 – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1902; Т. III – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1903; Т. IV. – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефронъ, 1902; Т. 5 – С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1904) та **О. С. Пушкіна** (С.-Петербургъ : Издание Брокгаузъ-Ефрона, 1911).

Відзначимо, що робота із вивчення змісту «Фонду рідкісних видань» продовжується. Насамперед заплановано створення каталогів книжкових колекцій, паспортизація видань та їх оцифрування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інструкція про порядок відбору цінних, рідкісних документів та колекцій (зібрань) з бібліотечних фондів до Державного реєстру Національного культурного надбання України // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1027-01>
2. Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Т. II. / ред. Когут В. С. Климичин М. – Нью-Йорк-Париж-сідней-Торонто : Вид-ня ЦКС, 1985. – 73 с
3. Ісаєвич Я. Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я. Д. Ісаєвич ; Ред. Курганський І. П. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Львів : Вища школа, 1983. – 156 с.
4. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. – К.: НБУВ, 2004. – 644 с.
5. Ковальчук Г. Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах: пам'яткознавчий аспект // Бібліотечний вісник. – 2007. – №5. – С. 29-36.